

EUGENIJUS LAURINAITIS

Moters
kelias
per
gyvenimą
vyro
akimis

ŽVILGSNIS IŠ VEIDRODŽIO

Alma littera

TURINYS

IŽANGA	7
Moterims – ir ne tik	8
Apie ką ši knyga	13
Trys šaltiniai	16
Yra problemų: kur sprendimai?	19
MOTERIŠKOJI TAPATYBĖ: bendri bruožai	23
Moteriškas ir vyriškas pasaulio matymas	24
Moteris vyrų sukurtame pasaulyje	29
Kūnas – tai aš	34
Klaidingos kūno panaudojimo variacijos	39
Išorinis ir vidinis grožis	43
Žmogaus gyvenimo kelio apžvalga	46
Laimė ir gyvenimo prasmė	51
ATRASTOJI SAVASTIS: vaikystė	55
Kūdikio ir motinos diada	56
Tikroji ir netikroji savastis	61
Meilės nuotykis su pasauliu	69
Prisirišimo stilius	72
Tėvo vaidmuo	76
Pakankamai gera mama	83
Kas svarbiau: prigimtis ar auklėjimas?	87
IEŠKOJIMO METAS: paauglystė	91
Paauglystės tarpsnio ribos	92
Pusiau vaikas, pusiau suaugęs	94
Prieš Dešimt Dievo įsakymų	97
Savivertės pamatas	100

Pirmoji meilė	105
Kaip padėti seksualiai aktyviems paaugliams	107
Pagalba nėščiai paauglei	113
Mokymasis atidėti malonumą	114
ĮTVIRTINTAS MOTERIŠKUMAS: suaugystė	117
Moteriškosios tapatybės kūrimas	118
Gyvenimo prasmės paieškos	124
Meilės sudėtis	128
Gyvenimas kartu – atkaklus darbas	132
Veidrodinė klaida	135
Baimės ir nerimo kaukės	137
Tobulumo siekis	142
Svajonės jėga	150
Didžiosios krizės: kentėti ir vėl pradėti džiaugtis	154
Meilės trikampio variacijos	158
Tai, apie ką nekalbama: seksas	169
Lytinio gyvenimo dilemos	174
Aborto kaina	179
(Ne)pasiruošusi motinystei	181
Tapsmas motina	184
Vaikus auginame kitiems	186
Profesinis moters kelias	192
APIBENDRINTA PATIRTIS: trečiasis amžius	201
Septyniolikos metų krizė	202
Pagyvenusių žmonių depresija	204
Senatvė ir vieatvė	207
Senatvės ligos, slauga	210
Išminties perdavimas ateinantiems	213
Gyvenimo prasmės apmąstymai	215
VIETOJ PABAIGOS	219

İŽANGA

Moterims – ir ne tik

Pastaraisiais dešimtmečiais moterys apie moteris pradėjo rašyti ir rašo nemažai, o vyrai ėmė šito bijoti – jie prisibijo viešai dėstyti savo požiūrį į moteriškąją žmonijos dalį. Atsirado įvairių feministinių judėjimų, gana griežtos vyriško šovinizmo kritikos, ir vyrai išsigando. Mąstyti apie moteris jie gal ir nenustojo, bet išsigando garsiai apie tai kalbėti. Nusprendė geriau tylėti – tegul jos pačios tvarkosi, o mes užsiimsime savo reikalais. Manau, kad tai – didelė klaida. Vis vien mums reikia kartu gyventi, reikia suprasti vieniems kitus ir reikia kažkaip susitarti.

Viena iš paprastų, elementarių, bet tikrai neblogų knygų, kurioje vyras kalba apie moterų pasaulį ir jo santykį su vyrų pasauliu, yra Johno Gray'aus „Vyrai kilę iš Marso, moterys – iš Veneros“, bet, sakčiau, tai amerikiečio knyga amerikiečiams – joje yra primityvokų, prikišamų aiškinimų. Gal kai kam visai tinka, kai pirštu parodomi tam tikri žmonių santykių aspektai, bet man atrodo truputėlį per paprasta. Šioje knygoje mėginsiu į moters kelią per gyvenimą pažvelgti šiek tiek plačiau ir galbūt giliau.

Pirmiausia norėčiau pasakyti, kad iš tikrųjų pilnakraujį gyvenimą mes gyvename *tik kartu, tik dviese* – visų pirma moteris gyvena su vyru, o tik paskui su savo vaikais ir anūkais. Androginijos legenda, mitas apie tai, kad mes šiame pasaulyje kažkur turime savo antrąją pusę ir trokštame ją susirasti, dar nuo antikos laikų atsineštas tos antrosios pusės atėjimo į mūsų gyvenimą laukimas ir dabar išlieka labai svarbus: ne anatomine, ne fiziologine, o psichologine prasme mes turime susirasti tą kitą, su kuriuo galėtume kartu nueiti gyvenimo kelią. Mums visiems yra duota tiek, kiek duota, ir viskas, ką galime padaryti, tai tiesiog vienaip arba kitaip nueiti savo kelią.

Mums dabar kuo toliau, tuo daugiau Dievas duoda gyvenimo metų, mes turime gerokai ilgesnį gyvenimą, negu turėjo mūsų tėvai ar seneliai. Užtenka prisiminti, kad XIX a. pabaigoje mirdavo pusė kūdikių iki vieno metų. Tokių dalykų Vakarų pasaulyje nebėra. Mes pasikeitėme, mūsų gyvenimas pasikeitė. Vadinasi, turime galvoti apie tai, kaip gyvensime tą ilgą mums duotą gyvenimą. Ir manau, kad gyvenimas kartu turbūt yra geresnis negu gyvenimas po vieną.

Tačiau, tarsi prieštaraudamas pats sau, noriu pasakyti, kad gyvenimas kartu neturi būti gyvenamas bet kokia kaina. Jokiū būdu tai neturi būti koks nors aukojimasis, kito gelbėjimas. Yra begalė gelbėjimo ideologijų, ypač paplitusių tarp moterų, – tai noras ką nors padaryti už kitą arba jam ką nors padaryti, kad jis pasikeistų. Tarkim, prie tokios ideologijos priskirtinas dažnos moters lūkestis prieš ištekant, kad vyras pasikeis, o ištekėjus – laukimas, kada gi tai galų gale įvyks, tačiau dažniausiai matome, kad to neįvyksta.

Gyvenimas kartu turbūt yra geresnis negu gyvenimas po vieną, bet gyvenimas kartu neturi būti gyvenamas bet kokia kaina.

Manau, svarbiausia ieškoti tokio žmogaus, su kuriuo moteris jausis kaip su bendražygiu, su kuriuo galės dalytis sunkumais ir džiaugsmais, kalbėtis apie tai, kas jai įvyko vienai pačiai, ir kuris jai papasakos apie tai, kas įvyko jam esant vienam. Tai labai nelengvi dalykai, turint galvoje šiuolaikinio pasaulio bėgimą, užsidarymą kompiuterio ekrane, įsivaizdavimą, kad viskas yra pakeičiama. Išties tai nelengvas uždavinys, bet niekas nežadėjo, jokioje knygoje neparašyta, kad gyventi bus lengva. Taip, gyvenimas yra sunkus darbas, bet ir darbe, ir gyvenime mus džiugina rezultatas. Jeigu dirbu, tai turiu ir rezultatą, o tada galiu pasižiūrėti atgal ir pasakyti: taip, tai mano nuveikta, tai aš padariau. Tai, ką sukūriau, stovi, gyvena, juda. Turbūt tai ir yra užmokestis už pastangas, teikiantis tikrą džiaugsmą.

Mūsų santykiams labai svarbus savo *aš* suvokimas. Mūsų savi-monei, savivokai svarbu, kaip mes gyvename šiame pasaulyje, kuo remiasi mūsų egzistencija – kad kiekvienas iš mūsų suvoktų save šiame pasaulyje kaip subjektą – ne kaip kokių nors pašalinių jėgų stumdomą, mėtomą ir vėtomą skiedrelę, o kaip tą, kuris *plaukia*, kuris pats gali nustatyti savo kryptį, greitį, tempą. Šie dalykai mūsų santykiuose nepaprastai svarbūs, nes jeigu plaukiame skirtingomis kryptimis, ilgai nepabūsime kartu. Jeigu plauksime skirtingu greičiu, irgi bus nepaprastai sunku būti sykiu, todėl labai svarbu vyrui ir moteriai suderinti vertybinius dalykus.

Kiekvienai moteriai (ir apskritai kiekvienam iš mūsų) turėtų būti svarbu ne tik santykis su kitu žmogumi, bet ir tai, ką tas santykis daro jai pačiai, kokia ji tampa, kas joje pražysta, suveša, o kas atvirkščiai – nudžiūva ir sumenksta. Įsisukus į pareigų, darbų, santykių sūkurį galima save užmiršti – nemanau, kad to reikėtų siekti. Dažnai pas mane konsultuotis ateinančios moterys sako: kaip čia užmiršus tai, kas buvo blogai. Jokiu būdu to nereikia užmiršti. Apie tai, kas buvo, – ir gera, ir bloga, – reikia galvoti, tai įvertinti, sugretinti su savo pačios tikslais, gyvenimo uždaviniais ir padaryti išvadas. Ir tada tai bus panaudota, nebus išmesta, taps patirtimi: bet kokia patirtis yra savo potyrių ir išgyvenimų apmąstymas.

Kartais savo pacientams duodu namų darbų. Viena mano mėgstamiausių užduočių, kurias paskiriu atlikti namie, – atsisėsti prieš veidrodį ir pusvalandį žiūrėti sau į akis. Moterys man dažnai sako: „Ko man ten žiūrėti, aš kiekvieną dieną save matau veidrodyje.“ Netiesa. Moteris paprastai nemato savo akių – dažydamasi ji mato vokus, blakstienas, antakius, o akių dažniausiai nemato. Ryto skuba ar vakarinis makiažo valymas – anaip tol ne pokalbis su savimi.

Kartkartėm išties reikia mokėti atsisėsti prieš veidrodį ir pažiūrėti sau į akis: pažiūrėti, kas jose matyti, ir ar tai, kas matyti, tau tikrai

patinka. Ir jeigu patinka, tada pagalvoti, kaip tai padauginti, o jeigu nepatinka – kaip tai pakeisti. Kitaip tariant, noriu pasakyti, kad reikia rasti *laiko sau*.

Atsisėsti ir pažiūrėti sau į akis yra beveik nepakeliamo sunkumo darbas. Ateina tokių minčių, kurių iki tol neįsileidai. Jų visada buvo, bet sau neleidai jų įsisąmoninti. Šis leidimas sau įsisąmoninti tai, ką turi, bet slopini, yra pradžia kelio, pradžia suvokimo, kur esi. Ir nuo čia, nuo taško A, gali prasidėti paieškos taško B, kuriame norisi būti, kuriame tą pusvalandį bus galima ramiai žiūrėti sau į akis.

Pats geriausias būdas suvokti save ir kitus – tai visiškai laisva minčių tėkmė. Tik tada iš kažkur išlenda tokių dalykų, kurių pats sau nesi pasakęs. Pokalbis su savimi – labai įdomus nuotykis: iš tikrųjų tai avantiūra, nes dažniausiai mes įsivaizduojame, kad galime pasakoti tik tai, ką jau žinome. Netiesa. Mes galime per asociacijų grandinę nueiti labai toli – į tokias vietas, į kurias keliauti kasdienybėje, rutinoje neduodame sau nei laiko, nei ramybės. Kai turime laiko ir galime sau leisti šitai daryti, galime su savimi labai įdomiai pasišnekėti.

Ir išties pusvalandį šitaip praleisti prie veidrodžio – labai daug. Iš pradžių šie „namų darbai“ trunka gerokai trumpiau: žmonės neišlaiko, mes – skubanti visuomenė. Mes vis stengiamės viską daryti kiek galima greičiau, įsivaizduodami, kad tempas yra kokybės matas, tačiau tai yra absurdas. Kiekvienas darbas turi trukti tiek laiko, kad jis būtų padarytas taip, kaip žmogus nori, kaip tikisi jį užbaigti. Prie tos pabaigos kartais galima ateiti greičiau, kartais lėčiau. Prie to paties darbo pabaigos skirtingomis dienomis galima ateiti skirtingu tempu, nes kasdien žmogus yra kitoks. Tai neišvengiama.

Kiekvienas darbas turi trukti tiek laiko, kad jis būtų padarytas taip, kaip žmogus nori, kaip tikisi jį užbaigti.

Neseniai įrodyta, kad kaskart ką nors atsimenant mūsų atmintis keičiasi. Kai prisimename kokius nors anksčiau buvusius įvykius, juos modifikuojame pagal šios dienos būseną, poreikius, interesus, jausmą ir taip toliau. Tai, be jokios abejonės, keičia mūsų matomą ir žinomą pasaulį – visą laiką, kiekvieną dieną. Tai reiškia, kad niekas iš mūsų negyvena stabiliame pasaulyje. Įsivaizdavimas, kad pasaulis yra toks, kokį jį radau, arba santykiai, kokius turėjau, tokie ir buvo, yra klaidingas. Šiandien aš prisimenu tai, kas buvo prieš dvidešimt metų, ir tai jau yra visai kas kita, negu buvo ten, tada.

Bet svarbiausias dalykas – kad *mes gyvename ne pagal turimą objektyvią patirtį, o pagal tai, kokią subjektyvią prisiminimų visumą nešamės per savo gyvenimą*. Tai reiškia, kad iš tikrųjų savo gyvenimą mes visą laiką *perrašinėjame*. Tai tam tikras kūrybos procesas, taigi mes savo gyvenimą ne prisimename, o nuolat atkuriamo, ir kiekvieną kartą vis truputėlį kitaip. Galima įsivaizduoti kiek metaforišką situaciją: kad kiekvieną rytą atsibudęs žinočiau, kad aš esu aš, turiu sau papasakoti visą savo gyvenimą – labai greitai, labai punktyru. Tai vadinama naratyvu – savo paties istorija. Savo paties istoriją aš *turiu* papasakoti, kad žinočiau, kas aš esu. Tai įvyksta dažniausiai nesąmoningai. Ir tai, ką šiandien papasakojau pats apie save, skiriasi nuo to, ką sau pasakojau vakar, ir, be abejo, truputį skirsis rytoj. Kiek smarkiai – jau kita kalba.

Yra žmonių, kurie kiekvieną rytą pradeda naują gyvenimą, ir iš tikrųjų jiems ta patirtis, kuri buvo anksčiau, atrodo absoliučiai nebesvarbi, nes šiandien išaušo nauja diena. Yra ištisų kultūrų, kurios turi tokią nuostatą. Pavyzdžiui, ispaniškojo, lotyniškojo pasaulio *mañana* – pažodžiui tai reiškia „rytoj“, o iš tikrųjų – „niekada“. Jeigu pažadi, kad kas nors bus padaryta rytoj, gali atsipalaiduoti, nes rytojus nėra, yra tik šiandien. O rytoj bus kita diena, ir kas ten bus – tu nežinai.

Tikiuosi, kad tai, ką kalbėsiu šioje knygoje, skaitytojoms galbūt bus prasmingas žvilgsnis iš veidrodžio. Manau, knyga galėtų praversti ne tik moterims, bet ir vyrams: pirmiausia jie tiesiog galėtų palyginti, ar moters gyvenimą mato ir supranta taip kaip knygos autorius. Ir galbūt iš tikrųjų jie šioje knygoje galėtų rasti ką nors nauja apie moteris: dauguma būsimų šios knygos skaitytojų nėra mano profesijos atstovai, specialiai kasdien nesutelkia dėmesio į tam tikras problemas, kaip man tenka tai daryti savo darbe, o tai reiškia, kad kartais jie kai ką praleidžia, nepamato, neturi įgūdžių įvertinti ir suprasti. Tikiuosi, vyrai šioje knygoje ras nemažai sau reikalingų žinių, nes juk jiems irgi reikia gyventi su moterimis.

Apie ką ši knyga

Šioje knygoje kalbėsiu apie tris dalykus. Pirmiausia – kaip moteris bręsta, **auga** ir iš kūdikio tampa moterimi, kokie dalykai tam padeda ir kokie galbūt trukdo.

Antra – „**aš ir tu**“, „aš ir kitas“ aspektas: kaip ieškoti savo antrosios pusės?

Pats pavadinimas „antroji pusė“, sakyčiau, yra kiek provokacinis, nes jis tarsi sako, kad nei moteris, nei vyras nėra *vienetas*, o tik pusė. Atrodytų, toks paprastas posakis, funkcionuojantis mūsų ir ne tik mūsų kalboje, siejamas su senovės graikų mitu apie androginus, pasak kurio, žmonės kadaise buvo padalyti pusiau ir nuo tada visą gyvenimą ieško savo antrosios pusės. Kaip ir viskas, kas sakoma metaforų lygmeniu, tam tikra prasme tai visiškai teisinga: iš tikrųjų kiekvienas galime susirasti kitą žmogų, su kuriuo mums bus gerai ir jam bus su mumis gerai, o galime taip ir nesusrasti – ir likti su jausmu, kad esame tik pusė. Jei žiūrėtume grynai biologiškai, posa-

Grynai biologiškai posakis „antroji pusė“ taip pat visiškai teisingas. Kad galėtume gimdyti palikuonis, mums akivaizdžiai reikia būti dviese.

kis „antroji pusė“ taip pat visiškai teisingas. Kad galėtume gimdyti palikuonis, mums akivaizdžiai reikia būti dviese.

Bet kiekvienoje epochoje atsiranda vis naujų problemų ieškant savo antrosios pusės – brangiausio žmogaus. Tų problemų sprendimai įvairiose epochose būna labai įvairūs. Nesiruošiu eiti per istoriją, nors istorija

neabejotinai yra mokytoja, rodanti, kokie bandymai buvo daryti ir kurie iš jų pasisekė, o kurie nepasisekė. Tačiau manau – svarbiausia, ką šiandien skaitydami žmonės galės rasti savo rytdienai.

Trečias labai svarbus (kartais sakau – gal net svarbiausias) aspektas – „**aš ir tie, kurie liks po manęs**“, tai yra moteris ir jos vaikai. Manau, labai reikšmingas anglų psichoanalitiko pediatro Donald Woodso Winnicotto teiginys: „Aš nežinau tokio dalyko kaip kūdikis. Aš žinau tik kūdikio ir motinos diadą.“ Tai labai svarbus apibrėžimas, rodantis, kad kūdikiui gyvenimo pradžioje motina yra absoliučiai nepakeičiama. Suprantu, kad tai gali gąsdinti nemažai merginų, jaunų moterų, nes pasiruošimas būti motina yra labai nelengvas procesas.

Be abejonės, moters tapatybė ugdoma visų pirma per susitapatinimą su motinos moteriškumu. Kito pavyzdžio iš pradžių tiesiog nėra. Ir iš tikrųjų tai, kaip savo vaidmenyje – moters vaidmenyje, moters kūne jaučiasi mergaitės motina, mergaitei yra nepaprastai svarbus dalykas. Kiek moteris natūraliai jaučiasi esanti motina, o kiek yra netikrumo atliekant šį vaidmenį, prisitaikymo, bandymo ką nors juo nusipirkti, toliau bus atskira kalba.

Šioje knygoje mėginsiu kalbėti ir apie istorinius, ir apie lokalius dalykus. Pirmiausia pavyzdžiai bus iš mūsų artimiausios aplinkos. Mokslo tyrimai vyksta pasaulio mastu, bet patirtis, taip pat mano

asmeninė ir ta, su kuria ateina mano pacientės, yra lokali. Kita vertus, ne visai lokali, jau nemažai yra porų, gyvenančių tai šen, tai ten. Įdomiausia, kad žmonėms, kurie išaugo čia ir sugrįžta į Lietuvą, iškylančios problemos nėra tokios didelės, jos didesnės jų vaikams, kurie kitur pradėjo eiti į mokyklą, žaidė kieme kitoje šalyje, išmoko kitą kalbą ir jau yra adaptavęsi kitoje kultūroje. Čia atvažiuavę jie jaučiasi labai keistai – jiems labai sudėtinga. Net jeigu namuose buvo kalbama lietuviškai, vis vien jie dažnai būna nesimokę nei lietuvių kalbos gramatikos, nei tų gyvenimo sąlygų, kurios yra čia. Lietuvos mokyklose daug kas jiems tikrai sunku. Prasideda didelės bėdos, tėvams kyla klausimų – ar toliau čia likti, ar važiuoti atgal, iš kur sugrįžo. Bet ir tuo pasireiškia lokalus problemų pobūdis: nors šie reiškiniai tarsi yra pasaulinio kaimo atspindys lietuviškoje psichoterapijoje, minėtos problemos iškyla būtent lietuviams.

Galimybę apibendrinti lokalias problemas nulemia ir tas istorinis tarpsnis, kuriame gyvename. Kai pažiūriu į Lietuvos istoriją, tokio beveik 70 metų tarpsnio, kai gyvename be kraujo nuleidimo, iki šiol mūsų istorijoje nėra buvę. Kas 30–40 metų būdavo tai karas, tai sukilimas – ir kraujas, kraujas, kraujas. Dabar jau trečia karta gyvena be karo, o jeigu kartų kaitą skaičiuosime kas 22 metus, tai jau ketvirta karta gyvena be karo. Iš to seka labai svarbūs dalykai. Mes lyg ir turime tam tikro istorinio saugumo sąlygas, kita vertus, pačios nepriklausomybės amžius kol kas prilįgsta vienos kartos amžiui.

Tokio beveik 70 metų tarpsnio, kai gyvename be kraujo nuleidimo, iki šiol mūsų istorijoje nėra buvę.

Nepriklausomybė padarė įvairių poveikių mūsų visuomenei – atvėrė sienas, ir mūsų kartai tai buvo pati didžiausia vertybė: pa-vyždžiui, aš sovietmečiu išvis negalėjau niekur išvažiuoti. Kita vertus, nepriklausomybė privertė žmones imtis atsakomybės už savo

Prisiimti atsakomybę
reiškia suvokti, kad
pats esi savo laimčių
ir nelaimčių kalvis.

gyvenimą, ir labai nemaža dalis tam buvo visiškai nepasiruošusi. Prisiimti atsakomybę reiškia suvokti, kad pats esi savo laimčių ir nelaimčių kalvis. Tai buvo labai sunku priimti žmonėms, kurių dvi kartos buvo išaugintos priešingoje ideologijoje: kažkas geriau už

tave žino, ko tau reikia, ir aprūpins tuo, ko tau reikia, o tu turi tik gerai dirbti ir teisingai galvoti. Ir nesikišti ne į savo reikalus. Staiga pasirodo, kad visi reikalai yra tavo, visa tai tu turi spręsti ir, negana to, atsakyti už tai, ką nusprendei. Tam buvo, yra ir, bijau, dar ilgai bus didžiulis pasipriešinimas. Kas iš to išeis mūsų tarpasmeniniame gyvenime, mikrosocialiniame lygmenyje, apie kurį bandysime kalbėti, pažiūrėsime. Manau, tai dar tik puodas, kuris verda. Kokia sriuba jame išvirs – dar pamatysime. Viena aišku: šiais laikais pasaulis keičiasi nepaprastai greitai. Dar neseniai atrodė neįsivaizduojama, kad galėtume visiškai lengvai su visu pasauliu bendrauti elektroninėmis priemonėmis. Tai, kad per „Skype“ galėsiu kalbėti su žmogumi Australijoje, mano jaunystėje būtų atrodę visiška fantazija, o dabar tai paprasčiausia kasdienybė.

Trys šaltiniai

Darydamas tam tikras išvadas ir apibendrinimus, pateikdamas gyvenimo situacijų pavyzdžius remiuosi keliais šaltiniais. Pirmiausia – **savo paties gyvenimu**, nes, nori ar nenori, jis turi didžiulę įtaką tam, kaip aš matau moterį, kaip matau santykius su jomis.

Iki penkerių metų augau su motina ir močiute (paskui atsirado patėvis), vėliau atėjo gyvenimas su žmona, dukromis ir anūkėmis.

Su būsima žmona susipažinome šeštoje klasėje. Iš tikrųjų neabejoju, kad mergaitės bręsta anksčiau. Mūsų kartoje tai buvo ypač aišku ir ryšku: mums, vaikinams, galvoje dar vėjai pūtė, o merginos jau gana aiškiai suvokė ir savo gyvenimo tikslą, ir prasmę, ir ką jos turėsiančios daryti šitame pasaulyje. Tad aš tikrai turėjau mokytis iš savo būsimos žmonos ir tikrai augau šalia jos. Prisimenu, kaip kartu su ja sėdėdavome tuometinėje Lenino (dabar Lukiškių) aikštėje Vilniuje ir kalbėdavomės, kaip mes gyvensime. Ir dabar, praėjus penkiasdešimt metų po tų pokalbių, galiu pasakyti, kad labai nemažai mums pavyko įgyvendinti ir mes tikrai gyvename ne taip kaip mano ir jos tėvų šeima. Tam tikra prasme mes užprogramavome, kad nenorime taip gyventi, kaip gyveno mūsų tėvai.

Pirmiausia norėjome atsiriboti nuo begalinių barnių, bergždžių skandalų ir ginčų nežinia apie ką – žinoma, abiejose šeimose jie vyko truputėlį dėl skirtingų dalykų. Gana daug problemų ir vienoje, ir kitoje šeimoje kėlė alkoholis. Negaliu pasakyti, kad tai buvo priklausomybė, bet to meto kultūroje alkoholio buvo labai daug. Tokio poreikio ar prievolės gerti (beje, ir moterims) vis dėlto dabar nebėra.

Per visus tuos metus aš daug gavau iš mūsų bendro gyvenimo. Be abejo, auginti mergaites taip pat yra labai specifinis uždavinys, tad ir čia reikėjo mokytis labai daug dalykų. Su anūkėmis man jau lengviau. Negalėčiau pasakyti, kad kaip nors iš anksto įsivaizdavau mergaičių auginimą, nes pats turėjau tik daugiau negu penkeriais metais jaunesnį brolių ir mūsų santykiai buvo gana prasti – ir jis buvo labai įnoringas, ir aš buvau labai valdingas, abu norėjom įrodyti, kuris svarbesnis. Kadangi jis buvo mažesnis, iš pradžių, žinoma, man atrodė, kad jam tenka daugiau dėmesio, paskui pasirodė, kad gal aš daugiau gavau ir priežiūros, ir globos, ir rūpesčio – žodžiu, santykiai buvo sudėtingi.

Moteriškas ir vyriškas pasaulio matymas

Kodėl vyrams nekalbėti ir nerašyti apie moteris būtų klaida? Negana to, kad mes turime susikalbėti, – o tai galime tik kalbėdamiesi, aiškindami, kaip vieni kitus matome, – mes dar ir skirtingai suvokiame pasaulį, mat moterų ir vyrų smegenys skirtingos. Pirmiausia įrodyta, kad moterų smegenyse neuronų yra truputį mažiau (nemanau, kad skaičius pats savaime ką nors reiškia), bet neuronų ryšių, tinklų daugiau negu vyrų. Be to, moterų smegenų pusrutuliai paprastai kur kas geriau susiję tarpusavyje, o tai suteikia didesnę pusiausvyrą tarp loginio ir emocinio pasaulio matymo bei tvarkymo. Vadinasi, moterys nuo pat biologinės savo pradžios yra skirtos sieti, ieškoti ryšių, santykių ypatumų – dalykų, kurie yra apie šio pasaulio susiejimą.

Moterys nuo pat biologinės savo pradžios yra skirtos sieti, ieškoti ryšių, santykių ypatumų.

Moterys linkusios *labiau suprasti, labiau atjausti ir labiau įsijausti* – tai viena moteriškojo pasaulio sukurtų vertybių. Iš tikrųjų ir mano profesijos lauko didžioji dalis priklauso moterims. Psichoterapeuto darbą dažniausiai dirba moterys, nes jam reikia didelio mokėjimo klausyti, išgirsti, atjausti, įsijausti ir suprasti. Jei taikytume mūsų kultūroje paplitusias etiketes, supratimas, kaip intelekto apraiška, lyg ir būtų labiau vyrų pranašumas, tačiau kai reikia ne tik intelektinio, o ir visuminio supratimo, kai reikia iš tikrųjų pajusti ir apgalvoti, ką pajutai, moterys čia stipresnės. Jos stipresnės todėl, kad apskritai orientuojasi į ryšį, o ryšyje jausmas svarbiausias dalykas.

Vyrams nuo pat pradžią, nuo visai mažo berniuko amžiaus, svarbiau, kokia yra dalykų struktūra, vidus, iš ko padarytas pasaulis.

Mergaitė, gavusi mašinytę, bandys įsodinti į ją lėlytę, prikrauti kaladėlių, t. y. su kuo nors susieti, o berniukas bandys ją išardyti ir pažiūrėti, kodėl ji važiuoja. Taip yra nuo pat ankstyviausios vaikystės.

Vienos (mergaitės) ieško pasaulio **ryšių**, o kiti (berniukai) – pasaulio **priežasčių**, svarsto, kodėl jis sukasi. Ko gero, šie skirtingi polinkiai išlieka visą mūsų gyvenimą ir dėl šito mums suprasti vieniems kitus gana sudėtinga. Manau, dėl to vyrai turėtų pasakoti, kaip jie mato moteris, kaip jas supranta – tam, kad jos suprastų juos. Gal tai padės mūsų dialogui. Juk ir smurtas atgimsta su kiekviena karta, kiekvienai kartai iš naujo iškyla kaip didžiulė problema ir ją kiekvienam reikia spręsti. Galbūt šie svarstymai šiek tiek prisidės prie šito darbo.

**Vyrai turėtų pasakoti,
kaip jie mato moteris,
kaip jas supranta – tam,
kad jos suprastų juos.**

Dar viena priežastis, kodėl vyrai klystų nekalbėdami apie moteris, yra ta, kad net jeigu tylime, mes vis vien galvojame – vadinasi, savo nuomonę vis vien turime. O tai reiškia, kad nors jos neišsakome, ją turime galvoje ir ja vadovaujamės *elgdami* su moterimi. Tai universali taisyklė: jeigu ką nors viduje jaučiame, galvojame ar net tik intuityviai bandome nutuokti, bet nepasakome, tai neišvengiamai išlenda į paviršių per elgesį. Negana to: jeigu ką nors viduje turime, bet nesąmoningame lygmenyje, net nesuvokdami, kas viduje slypi, tai pasireišk *tik* per elgesį. Vadinasi, mes kažką darome vieni kitiems, nesuvokdami, kodėl, ir tada nesuprantame, kodėl išeina tokie rezultatai, kokie išeina – absoliutūs nesusipratimai, nesusišnekėjimai, iš tikrųjų skaudūs susipykimai neaišku dėl ko. Tuos dalykus galėtume ir turėtume bandyti suvokti. Tik paskui galima kalbėti, o iš pradžių reikia suvokti, kas ten mūsų viduje krebžda.

Lietuvių ir daugelio kitų tautų kalboje nelabai aiškus *skirtumas tarp emocijų ir jausmų*. Jie laikomi kone sinonimais. O neurofiziologiškai tai visai skirtingi dalykai. Emocijos yra mūsų smegenų požievio struktūrų, kurios veikia visiškai nesąmoningai, reakcija į aplinkos pokytį – įvykus bet kokiam aplinkos pokyčiui iškart įvyksta emocinė reakcija. Šių reakcijų tikslas yra padėti mums išgyventi, jos skirtos žmogui išlikti gyvam. Todėl esminė jų struktūra labai paprasta: tai, kas pakito šiame pasaulyje, mums atrodo arba teigiama, tinkama (maistas, partneris, šiluma), arba pavojinga, tai, nuo ko reikia slėptis, bėgti. Kraštutinio pavojaus atveju būna trečia reakcija – sustingimas, t. y. bandymas dėtis negyvam, kad išliktum gyvas. Ir tai viskas – emocijos yra labai paprastos.

Žmonės dažnai skundžiasi, kad jausmams išreikšti trūksta žodžių, nors iš tikrųjų jausmams žodžių netrūksta, nes jausmai yra tik tai, kas žodžiais pavadinta.

Jausmais tampa tik tos emocijos, kurios iš požievio pasiekia žievę, t. y. kurios **gauna vardą**. Nuo to momento, kai emocija pavadinama (sau pačiam), ji tampa jausmu. Mes turime didžiulę pilkąją zoną – neretai patys jaučiame, kad kažkas yra, bet negalime to įvardyti. Žmonės dažnai skundžiasi, kad jausmams išreikšti trūksta žodžių, nors iš tikrųjų jausmams žodžių netrūksta, nes

jausmai yra tik tai, kas žodžiais pavadinta. Trūksta žodžių tik toms emocijoms, kurios dar netapusios jausmais.

Kai emocija virsta jausmu, prie jos prisideda labai daug dalykų. Be pačios pirminės reakcijos (ėjimo į pasaulį arba bėgimo nuo pasaulio), prisideda mūsų patirtis, kultūrinis paveldas, žodynas, santykių stereotipai, kuriuos įgyjame per visą gyvenimą, t. y. emocija nusidažo daugybe subtilių niuansų ir pustonijų, todėl *jausmų yra kur kas daugiau negu emocijų*. Kiekvienoje mūsų emocijoje tam tikromis proporcijomis esama visko – kas nors mus iš dalies traukia, iš

dalies gąsdina – ir susidarius skirtingoms situacijoms tos proporcijos esti skirtingos. Kai emocija pasiekia žievę, – taigi kai yra pavadinama, – ji tampa gana subtiliu jausmu. Visa literatūra, visas menas, visa psichoterapija sukasi ne apie ką kita, o apie jausmus, ir tai rodo, koks turtingas jų pasaulis.

Ryšys tarp moters ir vyro visuose keturiuose lygmenyse, apie kuriuos kalbėsime (biologiniame, psichologiniame, vertybiniame ir filosofiniame), realizuojamas per kalbėjimą. Su **kalba kaip įgūdžiu** susiję daug sudėtingų dalykų – pasirodo, kad kalbos mes (moterys ir vyrai) nuo pat vaikystės mokomės skirtingai.

Tyrimai parodė, kad trejų ketverių metų berniukai ir mergaitės vadinamuoju kalbos 1 lygiu nesiskiria, t. y. turi beveik vienodą žodyną – išmoktų žodžių kiekis panašus. Tačiau skiriasi jų kalba 2, t. y. mokėjimas jungti žodžius į sakinius: šio amžiaus mergaitės tai daro kur kas geriau.

Buvo daryti dar įdomesni tyrimai: mėginta nustatyti, kaip kalba žemesnio ir aukštesnio intelekto vyrai ir moterys. Pasirodė, kad aukštesnio intelekto vyrai ir moterys kalba beveik vienodai, o žemesnio intelekto vyrus pagal kalbą identifikuoti sunkiau negu žemesnio intelekto moteris. Žemesnio intelekto moterims sutrinka būtent kalba 2, t. y. sakinio sudarymo funkcija. Berniukai jos mokosi vėliau ir išmoksta mechaniškai – ne intuityviai, kaip jos išmoksta mergaitės nuo pat ankstyvo amžiaus. Dėl to žemesnio mąstymo lygmens moterį iš kalbos lengviau atskirti negu žemesnio mąstymo lygmens vyrą, nes tai iš karto pakenkia jos sakinių formulavimui. Moteris labiau išsiduoda kalbėdama, o vyrai

Žemesnio mąstymo lygmens moterį iš kalbos lengviau atskirti negu žemesnio mąstymo lygmens vyrą.

gali plepėti, atrodytų, protingus dalykus, ir tik paskui pradedi suprasti, kad jie ne tokie jau ir protingi.

Vyrai apskritai nelinkę išsikalbėti. Bėda ta, kad vyras galvoja: jeigu aš ką nors planuoju, tai iš tikrųjų mano reikalas, juk tai aš galvoju.

Kuo vyriškesnė moteris ir kuo moteriškesnis vyras, tuo jiems lengviau rasti bendrą kalbą.

O kai jau sugalvojau, priėmiau sprendimą, kokia prasmė apie tai kalbėti? *Vyrai priiima sprendimus galvodami, moterys – kalbėdamos.* Šiek tiek schemiškai pasakyta – iš tikrųjų yra įvairių niuansų, pustonijų, bet vis dėlto dauguma vyrų sprendžia tylėdami, dauguma moterų sprendžia kalbėdamos. Todėl (tai nu-

skambės truputį keistai) kuo vyriškesnė moteris ir kuo moteriškesnis vyras, tuo jiems lengviau rasti bendrą kalbą. Vyru mokėjimas galvoti šnekant yra labai didelis pranašumas, nes jis daug lengviau susitars su moterimi, o mokėjimas truputį patylėti kartu su vyru moteriai gali labai padėti paskui suprasti, kodėl jis priėjo prie tokių išvadų.

Pusiau rimtai sakoma, kad moteriai būtina kasdien iškalbėti 10 tūkstančių žodžių – tik tada jos psichologinė savijauta bus gera. Tai vėlgi lemia neurofiziologijos ypatumai: *vyrų smegenyse daugiau jungčių tarp priekinių ir užpakalinių smegenų sričių, o moterų – tarp kairiojo ir dešiniojo pusrutulio, t. y. tarp logiškojo kairiojo, kuriame yra žodžių centras, kalbėjimo centras, ir intuityvaus kūrybingojo, fantazuojančio dešiniojo pusrutulio.* Kad šitie dalykai susisietų, kad jie būtų suvokti, reikia įvardyti, kas vyksta dešiniajame pusrutulyje.

Kaip vaikui žaidimas yra jo gyvenimas, taip moteriai kalbėjimas yra jos gyvenimas.

Ir moterys iš tikrųjų daug ką supranta ir sugalvoja kalbėdamos, o vyrai – sėdėdami ir tylėdami. Tai gamtiški skirtumai, mes čia nieko nepakeisime.

Kalbėjimas, kaip mąstymo būdas, moteriai yra natūralus, ir jai šito reikia. O vyru –

nenatūralus, jam tai sunku. Todėl išsikalbėti moteris gali tik su moterimis, kurios irgi pačios kalbėdamas daug ką supranta. Vyrui tai vadina plepėjimu ir net nesuvokia, kaip tai moterims svarbu. Manau, kad tas „plepėjimas“ moterims yra gyvenimas. Kaip vaikui žaidimas yra jo gyvenimas, taip moteriai kalbėjimas yra jos gyvenimas. Kalbėdama ji labai daug ką supranta, ko iki tol nesuprato. Gali skambėti paradoksaliai, tačiau kalbėdama moteris kartais sau pasako visiškai negirdėtų dalykų.

Moteris vyrų sukurtame pasaulyje

Pažiūrėkime kieme į vaikus: kas ką žaidžia? Berniukai žaidžia karą, mergaitės žaidžia namus.

Kai mergaitė įsitraukia į berniukiškus žaidimus, ji kartu su berniukais žaidžia karą ir paklūsta jų taisyklėms, o kai berniukas įsitraukia į mergaitiškus žaidimus, jis paklūsta mergaitėms – tampa tuo, kas liepiama. Jei jam bus pasakyta būti tėvu, jis bus tėvas, jei bus pasakyta būti vaiku – bus vaikas.

Ką tai sako? Mano galva, tai rodo, kad iš tikrųjų jau nuo labai ankstyvo amžiaus yra aiškios socialinės kompetencijos ribos. Jos yra tarpusavyje pripažįstamos.

Ir iš tikrųjų lytinis tapatumas – aš nekalbu apie orientaciją, kalbu apie tapatumą („aš berniukas“, „aš mergaitė“) – nulemia labai daug dalykų, paskui turėsiančių įtakos visam mūsų gyvenimui. Nulemia mūsų matymą, kaip reikia realizuoti jėgą (kas ją realizuoja per tiesioginę konfrontaciją ir fizinį veikos būdą, o kas per žodžius ir manipuliacijas), kam ir kaip tvarkyti kokius nors reikalus. Juk mūsų

kultūroje vis dėlto pakankamai aišku, kas yra vyriški ir moteriški darbai. Be jokios abejonės, skiriamosios ribos pasislenka, keičiasi. Visuomenės gyvena – tai ne statiškas organizmas. Vis dėlto tam tikri dalykai vis vien yra mažiau ar daugiau priskirti skirtingoms lytims.

Yra moterų, kurios pačios medžioja nelaukdamos, kol vyras parneš į namus grobį ir aprūpins šeimą – tai *Dianos stereotipas*, tarsi reakcija į vyriškąjį pasaulį. Vyrų jį kūrė per tūkstantmečius ir moteriai vis norėjosi susirasti vietą šalia vyrų. Vienos pasirinkdavo tradicinį, o kitos – amazonių vaidmenį, iš tikrųjų siekdamos kovoti su vyrais, kovoti dėl vietos šiame pasaulyje. Šia kryptimi mūsų civilizacija labai smarkiai žengia, vienas pavyzdžių – *executive woman*, dirbančios moters, kultas.

Ieškojimas savo vietos pasaulyje, moterų bandymas emancipuotis, įrodyti savo vertę vyko truputį nesąžiningomis aplinkybėmis. Jos iš tikrųjų bandė įrodyti savo vertę *pagal vyriškas taisykles* ir todėl buvo priverstos modifikuotis, keistis, kad pernelyg nepakeistų pasaulio, kad į jį tilptų ir būtų jame vertinamos.

Mergaičių noras tapti to pasaulio dalimi gana nesunkiai paaiškinamas. Prisiminkime Freudą žodžius, kad mergaitės įsimyli tėčius, o berniukai įsimyli mamas: ir vieni, ir kiti stengiasi patikti tėčiui arba mamai. Tačiau nei vienas, nei kitas kelias nėra produktyvus. Vaikų auginimo tikslas vienas – kad vaikas užaugęs susirastų *kitą* žmogų, kuris jam būtų svarbesnis negu tėvai ir su kuriuo jis būtų *laimingesnis negu su tėvais*. Tai ypač sunku priimti mamoms: baisu auginti vaiką kitam, visai svetimam, o ypač kitai – tai dar baisiau.

Vakarų kultūroje nuo tų laikų, kai išsivystė žemdirbystė, susiklostė labai aiškus vyro kaip vado, vadovo vaidmuo tiek dirbant sunkius žemės darbus, kurių moterys nelabai galėtų dirbti, tiek ginant žemę. Iki tol klajokliams nereikėjo ginti žemės. Jiems kilnojantis iš vietos į vietą viskas buvo kur kas paprasčiau, o žemdirbiams jau reikėjo

savo teritoriją ginti nuo svetimų, besikėsinančių į ją įeiti, ir tada vyro vaidmuo pasidarė dar svarbesnis.

Mūsų šiuolaikiniame pasaulyje, be jokios abejonės, egzistuoja patriarchalinės visuomenės pėdsakas. Pavyzdžiui, tarp moterų labai dažnai pastebimas lūkestis, noras susirasti už save bent kiek aukštesnį partnerį – paprasčiausiai aukštesnio ūgio. Jeigu pasigilintume į psichologinį šios paieškos turinį, pamatytume moters norą žiūrėti į vyrą truputį iš apačios. Kiek daug moterų iš tikrųjų svajoja susirasti vyrą, už kurio jos būtų kaip už mūro, t. y., jų įsivaizdavimu, vyras turėtų atlaikyti šio gyvenimo smūgius, apginti silpnesnę moterį. Jos tartum sąmoningai prisiima silpnosios vaidmenį.

Psichologinis ūgiu aukštesnio vyro paieškos turinys – moters noras į jį žiūrėti truputį iš apačios.

Ar iš tikrųjų tai silpnumas – nežinau. Manau, yra savybių, kurioms apibūdinti pats žodis „stiprumas“ netinkamas. Nes apie kokį stiprumą galima kalbėti vertinant per konfliktą vartojamus argumentus; apie kokį stiprumą galima kalbėti, kai reikia parodyti jausmus: meilę, švelnumą, užuojautą; apie kokią jėgą ar stiprumą galima kalbėti, kai, pavyzdžiui, vyksta tarpusavio santykių aiškinimasis, per kurį nugalėtojo negali būti. Argumentai suvokiami ir priimami pašnekovui naudojantis visai kitais mechanizmais: tolerancija, įsijautimu, vertybių suderinimu. Taigi kalba čia sukasi ne apie jėgą. O labai neretai į šias gyvenimo sritis atsinešamos stiprumo ir jėgos priemonės, viskas tampa kovos lauku. Tame kovos lauke kariaujama ir visiškai neaišku, kas švęs pergalę, nes ten pergalės būti negali. Gali būti tik dvi išeitys: *arba abu laimi, arba abu pralaimi*.

Trimis vokiškais žodžiais *Kinder, Küche, Kirche* (vaikai, virtuvė, bažnyčia) nusakyta moterų padėtis, manau, yra nelygiaverčio susitarimo dalykas. Kita vertus, nelygiavertis vyrų ir moterų santykis,

ilgus šimtmečius įteisintas Vakarų kultūroje, turbūt buvo naudingas abiem pusėms. Vyrų siuntimas į karą – nebūtinai tiesiogine prasme, bet, pavyzdžiui, į socialinį sluoksnį, kuriame reikia kovoti, argumentuoti, rodyti savo jėgą, – iš dalies buvo naudingas moteriai, atliekančiai savo „prigimtines“ funkcijas – gimdančiai vaikus, juos žindančiai, prižiūrinčiai. Moterys atlikdamos šias funkcijas negali kovoti, iš tikrųjų turi rūpintis visai kitais dalykais – archetipiniu šeimos židiniu.

Iš tikro ar menamo kovos lauko vyras dažniausiai grįžta namo įsivaizduodamas esąs didelis, reikšmingas ir svarbus. O namie, kur baigiasi sociumo priskirti vaidmenys, surasti lygiavertį santykį vyrui pasidaro labai sunku, nes jis natūraliai nori pratęsti savo vaidmenį, įgytą už namų ribų. Išoriniame pasaulyje gaudamas daug pripažinimo ir palaikymo, to tikisi ir namuose. Buvau nustebęs, kai viena mano pacientė papasakojo, kad iš tikrųjų vyras ją pametė dėl to, kad jinai jo negarbino: jis tiesiai šviesiai taip ir įvardijo priežastį. Moteris sakė tiesiog nesupratusi to žodžio, nes jos tėvų šeimoje apie tai nebuvo nei kalbama, nei to laukiama. Ji neįsivaizdavo, kad mama iš tėčio būtų galėjusi išgirsti tokius žodžius, kuriuos ji išgirdo iš savo vyro: „O kodėl tu manęs negarbini?“

Istorinė atmintis nesąmoningame lygmenyje kartais būna gero- kai ilgesnė, negu mes manome esant individualią atmintį. Lūkesčiai, kuriuos puoselėjo mano pacientės vyras, yra visiškai archetipiniai,

jie atsinešami iš labai seniai ir su jais susidoroti sunku, nes norint to pasiekti reikia pripažinti silpnus savo asmenybės aspektus, pripažinti poreikį keistis arba derintis prie kito žmogaus, jo poreikių ir vertybių. O tai yra darbas. Kartais tai sunkus darbas ir tikrai ne visi nori jį dirbti. Jeigu yra galimybė

Istorinė atmintis nesąmoningame lygmenyje kartais būna gero- kai ilgesnė, negu mes manome esant individualią atmintį.

pasinaudoti jau turimais ištekliais – nusistovėjusiais vienai pusei patogiais santykiais, tai kas gi ieškos naujų išteklių.

Kita vertus, ir mūsų, ir senesnėse kultūrose yra labai daug pavyzdžių, kai moterys įvairiausiuose lygmenyse tampa lyderėmis. Pavyzdžiui, didžiulę Amerikos korporaciją „Westinghouse“, kuri gamina karinę ir kitokią elektroniką, buvo ištikusi labai sunki krizė. Korporacija artėjo prie bankroto ir tuomet jos vadove buvo paskirta moteris. Ir bendrovė grįžo į klestėjimo kelią. Moterys sugeba rasti rezervų, būdų sunkumams įveikti, kurių vyrai neranda. Vienoje knygoje skaičiau, kad vyrus gali atstoti kompiuteriai. Mums, vyrams, šią citatą truputėlį keblu priimti, tačiau gal ir nekeista, kad vyrai galvoja taip pat kaip kompiuteriai – juk vyrai juos ir sukūrė. Kompiuteris iš tikrųjų atlieka logines operacijas, nors dabar po truputį kompiuteriai moteriškėja. Vis artėjama prie būdo panaudoti intuiciją, spręsti ne loginiais, grynai aritmetiniais būdais, o daug sudėtingesniais.

**Moterys sugeba
rasti rezervų, būdų
sunkumams įveikti,
kurių vyrai neranda.**

Kaip bus toliau, nežinau. Bet akivaizdu viena: moterys tikrai turi savybių, kurios jas padaro ir valstybių vadovėmis. Jos gerai žinomos visame pasaulyje, tačiau valdymo procesai vis dėlto daugiausia yra vyrų rankose. Ir manau, kad įvairiose socialinio gyvenimo srityse suderinti vyriškąjį ir moteriškąjį pradą labai nelengva.

Nesunku pastebėti dar vieną dabarties kultūrinį fenomeną: sakykim, suamerikonėjusioje Europos dalyje arba pačioje Amerikoje moterys kiek galėdamos iš viso bando paslėpti savo moteriškumą. Vaikšto, rengiasi, elgiasi taip, kad atrodytų visiškai belytės – tai tarsi lygiateisiškumo su vyrais siekimas.

Manau, kad tai neteisingai suprasta kova už lyčių lygybę. Mano galva, lygybė nesireiškia ir niekad nesireišk vienodumu – ji turi

Lygybė nesireiškia ir niekad nesireišk vienu – ji turi reikštis per tarpusavio pagarbą skirtingumams.

reikštis per tarpusavio pagarbą skirtingumams. Juk mes įdomūs vienas kitam tik tuo, kuo skiriamės – ne tuo, kuo esame vienodi. Mus vieną prie kito traukia skirtumai ir galų gale jie padeda pasiekti tai, kas yra galutinė mūsų paskirtis šitame pasaulyje. Ir bandymas tuos skirtumus užtušuoti, uždengti, paslėpti ar net išrauti iš savo raidos, yra aklagatvis, biologinis aklagatvis šitai biologinei *Homo sapiens* rūšiai. Kas iš to bus toliau, nežinau, bet procesai iš tikrųjų nelabai džiuginantys.

Vakaruose tarp vyrų jau įsivyravusi baimė laikytis senųjų galantiškų manierų – padėti moteriai apsirengti apsiaustą, pabučiuoti ranką. Pats esu susidūręs su agresija, bandydamas moterį praleisti į priekį, ypač Skandinavijos šalyse. Dabar jau ir aš pasidariau labai atsargus... O gaila. Juk tai tam tikras mažytis flirtas – labai liūdna, kad jis nyksta. Komplimentai kolegėms darbe daug kur vadinami priekabiavimu – už komplimentą vyrą galima kone į teismą paduoti. Laikai keičiasi, gal kažkas vėl persivers. Tačiau šiuo metu bendraudamas su moterimis vyras turi prarasti dalį anksčiau turėtos iniciatyvos, jeigu nori išgyventi be teismų. Vis dėlto aš moteris ir toliau pirma savęs praleidžiu pro duris...

Kūnas – tai aš

Ir moteriška, ir vyriška savivoka, – kas aš esu, – remiasi keliais į viena sujungtais aspektais. Pirmiausia *mes visi esame kūnas*, t. y. tas kūnas, kurį jaučiame, kažkaip suvokiame, matome ir dėl to vienaip ar kitaip jaučiamės. Tai svarbu ir moterims, ir vyrams, bet skirtingai. Pakalbėkime apie moters kūno jausmą ir kūno vietą